

Οι μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο της στρατιωτικής δικαιοσύνης υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΡΕΜΜΥΔΙΩΤΗ
Εισαγγελέως του Αεροδικείου Αθηνών

Αντικείμενο της μελέτης αποτελεί η καταγραφή των σύγχρονων συστημάτων στρατιωτικής δικαιοσύνης και η τάση ευθυγραμμίσεώς τους με τις επιταγές των αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενόψει τόσο των σχετικών διεθνών συνθηκών, όσο και της νομολογίας του Ε.Δ.Δ.Α. Ο συγγραφέας αφενός αναδεικνύει ως ζήτημα υψίστης σημασίας την εξασφάλιση των εχεγγύων στους στρατιωτικούς δικαστές και στα στρατιωτικά δικαστήρια για την ορθή απονομή δικαιοσύνης, κατ' ανάλογο τρόπο με των κοινών ποινικών δικαστηρίων, και αφετέρου επιχειρεί να εξειδικεύσει τις δύο γενικές κατευθύνσεις αξιολογήσεως ενός συστήματος στρατιωτικής δικαιοσύνης, όπως αυτές προκύπτουν από τις εκθέσεις της αρμόδιας για τα ανθρώπινα δικαιώματα επιτροπής ελέγχου του Συμβουλίου της Ευρώπης, καταδεικνύοντας ότι η "αποστρατικοποίηση" της στρατιωτικής δικαιοσύνης, αλλά και η μορφή των στρατιωτικών δικαστηρίων ως πειθαρχικών ή ποινικών, αποκτούν πλέον δευτερεύουσα σημασία.

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου έγινε αντιληπτή η ανάγκη μιας ρεαλιστικής αποτιμήσεως του θεσμού της στρατιωτικής δικαιοσύνης, με γνώμονα την αποτελεσματικότητά του. Αρχικά, κατά κανόνα, οι περισσότερες χώρες ισχυροποίησαν το θεσμό, πλην όμως ειδικότερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα παρατηρήθηκε μια σαφής τάση ενσωματώσεως του αντικειμένου της στρατιωτικής δικαιοσύνης στην κοινή δικαιοσύνη¹. Κατά την τρέχουσα δεκαετία, παρατηρούμε ότι το ζήτημα της επανεξετάσεως του θεσμικού πλαισίου της στρατιωτικής δικαιοσύνης, και μάλιστα επί της αφετηριακής βάσεως της αναγκαιότητας ή μη της υπάρξεώς της, έχει λάβει ευρείες διαστάσεις. Εκ πρώτης όψεως οι πρόσφατα επελθούσες μεταβολές, αν και εξακολουθούν να εντάσσονται στα ήδη διαμορφωμένα πρότυπα της απομακρύνσεως από το παραδοσιακό πρότυπο της στρατιωτικής δικαιοσύνης, δεν έχουν ως γνώμονα την «αποστρατικοποίησή» της αυτή καθαυτή, αλλά την πλήρη ευθυγράμμιση των στρατιωτικών δικαστηρίων με τις επιταγές των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Προς αυτήν την κατεύθυνση συνετέλεσαν τόσο οι διεθνείς συνθήκες που αφορούν εν γένει τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδιαίτερα η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), όσο και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ)², η οποία σχετίζεται με τις επιταγές

¹ Βλέπε σχετικά Π. Κρεμμυδιώτη, Η τάση ενσωματώσεως του αντικειμένου της στρατιωτικής δικαιοσύνης στην κοινή δικαιοσύνη, Ποιν. Χρον. ΜΘ, 888 επ.

² National Institute of Military Justice, London conference on continuity and change in military justice, 1998, σελ. 3, D. Stigall, An unnecessary convenience: the assertion of the uniform code of military justice over civilians and the implications of international human rights law, σελ. 9 επ. Για ενδεικτική αναφορά στη νομολογία του ΕΔΔΑ που αφορά τα στρατιωτικά δικαστήρια, βλέπε την εισήγηση του Σ. Κύρκου που παρουσιάστηκε στο 4^ο

περί νομίμου συλλήψεως και κρατήσεως, καθώς επίσης και με τα εχέγγυα για μια δίκαιη δίκη ή, αλλιώς, με το δικαίωμα στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης³. Εν προκειμένω, αν και σε αρκετές περιπτώσεις έχει επισημανθεί από τα κράτη-μέλη του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE) η θεμελιώδης σημασία της εξασφαλίσεως των στοιχειωδών εγγυήσεων για δίκαιη δίκη, εξακολουθεί να υπάρχει ένας αριθμός κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχει διατυπώσει επιφυλάξεις στις διατάξεις των άρθρων 5 και 6 της ΕΣΔΑ αναφορικά με τα στρατιωτικά δικαστήρια. Τα επιφυλαχθέντα αυτά κράτη, τα οποία δε δεσμεύονται από τις εν λόγω διατάξεις είναι τα εξής: Ρωσία, Γαλλία, Ισπανία, Μολδαβία, Τουρκία, Τσεχία, Λιθουανία, Πορτογαλία, Σλοβακία και Ουκρανία⁴. Η προεκτεθείσα διαπίστωση περί εκσυγχρονισμού της στρατιωτικής δικαιοσύνης με βάση τις επιταγές των αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά σχεδόν την πλειοψηφία των χωρών, οι οποίες προχωρούν σε σχετικές μεταρρυθμίσεις, με πιο πρόσφατη την τεθείσα σε ισχύ από την 1^η Ιουλίου του 2009 της Νέας Ζηλανδίας⁵. Πλην όμως διαπιστώνονται και οπισθοδρομήσεις, με σημαντικότερη αυτήν των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, όπου βάσει πρόσφατης τροποποίησης του στρατιωτικού κώδικα (Uniform Code of Military Justice) οι στρατιωτικοί διοικητές έχουν πλέον τη δυνατότητα να ασκούν ποινική δίωξη σε πολίτες για να προσαχθούν ενώπιον των στρατιωτικών δικαστηρίων, εάν θεωρήσουν ότι εκείνοι αποτελούν «κίνδυνο τρομοκρατικής απειλής»⁶.

Ενόψει αυτών και προκειμένου να προσεγγίσουμε το υπό εξέταση θέμα με περισσότερη σαφήνεια, κρίθηκε σκόπιμο να καταγραφούν μεν τα εν γένει ισχύοντα, αλλά να γίνει ιδιαίτερη μνεία στις αποκλίσεις από το παραδοσιακό θεσμικό πλαίσιο της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Ως κύρια σημεία της έρευνας θα αποτελέσουν το status των στρατιωτικών δικαστών, οι βαθμοί δικαιοδοσίας, η δομή των στρατιωτικών ποινικών δικαστηρίων, τα πειθαρχικά στρατιωτικά δικαστήρια και η αρμοδιότητα επί: α) ιδιωτών και β) επί συμμετοχής στρατιωτικών και ιδιωτών. Πριν όμως υπεισέλθουμε στην εξέταση των επιμέρους αυτών θεμάτων, που καταδεικνύουν τους άξονες των σύγχρονων μεταβολών που επήλθαν στη στρατιωτική δικαιοσύνη, είναι αναγκαία μία σύντομη καταγραφή του ρόλου της αυτής και των παραγόντων που καθορίζουν την ταυτότητά της.

II. Η στρατιωτική δικαιοσύνη

Αρχικώς, ως πρωτεύων σκοπός της στρατιωτικής δικαιοσύνης θεωρείτο η διατήρηση της πειθαρχίας και ως δευτερεύων η απονομή της δικαιοσύνης. Με την πάροδο όμως των ετών και τη συνακόλουθη αλλαγή των κοινωνικών και πολιτικών αντιλήψεων, διανύουμε πλέον τη μεταβατική περίοδο, κατά την οποία ο δευτερεύων σκοπός τείνει να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο. Ο θεσμός της στρατιωτικής δικαιοσύνης στην εποχή μας σε παγκόσμιο επίπεδο αποδεικνύεται στην πράξη έτοιμος να ενσωματώσει πολλές από τις σύγχρονες δικαιοδικές αντιλήψεις, που αφορούν τον ποινικό ή πειθαρχικό κολασμό των ποινικοποιημένων και μη παραπτωμάτων των στρατιωτικών, με ένα τρόπο που

Σεμινάριο Διεθνούς Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου, Η επίδραση της νομολογίας του ευρωπαϊκού δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου της ποινικής διαδικασίας ενώπιον των στρατιωτικών δικαστηρίων: κατακτήσεις και προοπτικές, σελ. 5 επ., Π. Κρεμμυδιώτη, Η προβληματική της αναγκαιότητας και αποτελεσματικότητας του θεσμού των στρατοδικών στη χώρα μας, Ποιν. Χρον. ΝΕ, σελ. 778, με τις εκεί υφιστάμενες παραπομπές.

³ Βλέπε σχετικά τις διατάξεις των άρθρων 5 και 6 της ΕΣΔΑ.

⁴ Handbook on human rights and fundamental freedoms of armed forces personnel, 2008, σελ. 31 επ. και 222.

⁵ Βλέπε σχετικά στο διαδικτυακό τόπο <http://www.nzdf.mil.nz/news/publications/one-force/2/military-justice-system.htm>.

⁶ J. Goldsmith / C. Sunstein, Military tribunals and legal culture: What a difference sixty years make, σελ. 1 επ., D. Stigall, ό.π., σελ. 1 και 23. Στο θέμα υπαγωγής πολιτών σε στρατιωτικά δικαστήρια θα γίνει εκτενής αναφορά ακολούθως.

συνάδει με τα κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα των προσαγομένων σε δίκη και εξασφαλίζει την ανεξαρτησία τόσο των στρατιωτικών δικαστηρίων, όσο και των στρατιωτικών δικαστών.

Ο ρόλος της στρατιωτικής δικαιοσύνης παρουσιάζει ιδιομορφίες, οι οποίες απορρέουν από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χώρας, το δικαίωμα της σύστημα και τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων. Τα στρατιωτικά δικαστήρια είναι ειδικά δικαστήρια, τα οποία έχουν, κατά κανόνα, ειδική αρμοδιότητα. Οι στρατιωτικοί δικαστές, όπως και όλοι οι δικαστές, έχουν πρωταρχικό καθήκον να εγγυηθούν την απονομή της δικαιοσύνης, τη συνταγματική τάξη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και, μέσω των ανωτέρω, αυτή καθαυτή την προάσπιση της δημοκρατίας. Έχει όμως διατυπωθεί και η άποψη ότι οι στρατιωτικοί δικαστές, πέραν της θεμελιώδους υποχρέωσης να λάβουν υπόψη το διεθνές δίκαιο κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους, έχουν την πρόσθετη υποχρέωση να συνεκτιμήσουν τη στρατιωτική τάξη των πραγμάτων, παραμένοντες πιστοί στις αρχές της δίκαιης δίκης⁷.

Αναφορικά με την αναγκαιότητα της υπάρξεως στρατιωτικής δικαιοσύνης έχουν εκφραστεί κατά καιρούς διαφορετικές απόψεις. Η ανάγκη διατηρήσεως της πειθαρχίας του στρατεύματος τόσο σε καιρό πολέμου, όσο και σε καιρό ειρήνης, αποτελεί τη δικαιολογητική βάση της απόψεως περί διατηρήσεως του παραδοσιακού προτύπου ενός αυτοτελούς ή, εν πάση περιπτώσει, διακριτού συστήματος. Υπέρ της απόψεως αυτής συνηγορούν και οι κανόνες δικαίου μερικών διεθνών συμβάσεων και του ανθρωπιστικού δικαίου, οι οποίοι προϋποθέτουν την ύπαρξή της. Υπάρχει όμως και ο αντίλογος, που αφορά τη μερική ή καθολική απομάκρυνση από το πρότυπο αυτό και εδράζεται, πλέον, σύμφωνα και με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, στην ανεξαρτησία της στρατιωτικής δικαιοσύνης και στην εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως των υπαγομένων στην αρμοδιότητα των στρατιωτικών δικαστηρίων με εκείνους των κοινών ποινικών δικαστηρίων⁸.

Η στρατιωτική δικαιοσύνη αποτελεί ένα διαρκώς εξελισσόμενο θεσμό, ο οποίος είναι αναπόσπαστος από τις ένοπλες δυνάμεις. Μάλιστα, οι κατά καιρούς επερχόμενες μεταβολές τόσο στις αντιλήψεις της στρατιωτικής κοινότητας, όσο και στη δομή των στρατευμάτων, έχουν ως απολύτως φυσικό επακόλουθο την επανεκτίμηση της αποτελεσματικής λειτουργίας της στρατιωτικής δικαιοσύνης υπό το εκάστοτε διαμορφωθέν καθεστώς. Οι επιμέρους παράγοντες που σχετίζονται με τις ένοπλες δυνάμεις και δύνανται να επηρεάσουν τη μορφή και τη λειτουργία της στρατιωτικής δικαιοσύνης άπτονται ποικίλων ζητημάτων. Ενδεικτικά μπορούν να επισημανθούν η σταδιακή διαμόρφωση αμιγώς επαγγελματικών στρατών, ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός των ακολουθούντων τα στρατεύματα εργαζομένων ιδιωτών, η εκτός συνόρων συμμετοχή σε ειρηνευτικές αποστολές, καθώς και η εμπλοκή στρατευμάτων σε καταστάσεις που αφορούν ένοπλες συγκρούσεις και όχι κηρυχθέντες πολέμους. Πέραν αυτών, θα αποτελούσε σφάλμα η ενδεχόμενη αποσύνδεση του στρατιωτικού δικαστή, κατά το μέρος που αφορά την οντολογία της ανεξαρτησίας του, από τις συναφείς εξελίξεις τόσο στον ασκούντα την ποινική δίωξη, όσο και στα υπηρεσιακά στρατιωτικά όργανα που εκτελούν ανακριτικά καθήκοντα⁹.

III. Το status των στρατιωτικών δικαστών

⁷ Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, 2009, σελ. 215.

⁸ Α. Παπαδαμάκη, Οι προσανατολισμοί του στρατιωτικού ποινικού δικαίου κατά την ιστορική του διαδρομή και η ανάγκη μεταρρύθμισής του, Υπεράσπιση 1992, σελ. 709, Handbook on human rights and fundamental freedoms of armed forces personnel, 2008, σελ. 219 επ., Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, 2009, σελ. 155 επ. και 216.

⁹ Βλέπε σχετικά National Institute of Military Justice, London conference on continuity and change in military justice, 1998, σελ. 4, Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, 2009, σελ. 157.

Η ιδιότητα των στρατιωτικών δικαστών ως αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων ή ως ανεξάρτητων δικαστών που απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό των επιμέρους συστημάτων της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Η σταδιακή εγκατάλειψη του προτύπου του αξιωματικού στρατιωτικού δικαστή υπέρ του πολίτη στρατιωτικού δικαστή ξεκίνησε δειλά μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και συνεχίζεται με γοργό ρυθμό μέχρι και σήμερα. Το ζήτημα αυτό όμως στην πράξη δεν έχει προσλάβει μόνο τις ανωτέρω δύο διαστάσεις, αλλά και μερικές παραλλαγές τους. Πιο συγκεκριμένα, σημαντικός παράγοντας αποδεικνύεται η υπαγωγή της στρατιωτικής δικαιοσύνης ως συνόλου στο υπουργείο εθνικής άμυνας, ανεξαρτήτως της ιδιότητας των στρατιωτικών δικαστών. Στη Ρωσία αυτοί, αν και φορούν στολή, δεν έχουν τη στρατιωτική ιδιότητα, όντες πλήρως ανεξάρτητοι από το υπουργείο εθνικής άμυνας, ενώ στην Τουρκία είναι αξιωματικοί, οι οποίοι όμως απολαμβάνουν εγγυήσεων ανεξαρτησίας, παρά την υπαγωγή τους στο υπουργείο εθνικής άμυνας. Επίσης, υφίστανται περιπτώσεις, όπως της Τυνησίας, κατά τις οποίες οι στρατιωτικοί δικαστές σε καιρό ειρήνης ορίζονται μεν από τον πρωθυπουργό, πλην όμως κατόπιν σχετικής προτάσεως του υπουργού εθνικής άμυνας. Πέραν των χωρών που ήδη μνημονεύθηκαν, με δεδομένο ότι τα υιοθετηθέντα συστήματα σπανίως είναι δυνατό να ενταχθούν πλήρως σε κάποια κατηγορία, παρατηρούμε τα εξής:

Υπάρχουν ακόμα αρκετές χώρες, όπου οι στρατιωτικοί δικαστές διατηρούν την ιδιότητα του αξιωματικού των ενόπλων δυνάμεων. Μεταξύ αυτών, από την αφρικανική ήπειρο διακρίνουμε το Κονγκό, όπου το εν λόγω status παρέμεινε ισχυρό και μετά τις τροποποιήσεις του νομικού πλαισίου που έλαβαν χώρα το 2005, αλλά και τη Ρουάντα, στην οποία ανάλογες νομοθετικές ρυθμίσεις έλαβαν χώρα το 2004. Από τις χώρες της αμερικανικής ηπείρου, το ίδιο συμβαίνει στις Η.Π.Α., στη Χιλή, στον Ισημερινό και στη Βραζιλία. Στην Ασία το καθεστώς αυτό απαντάται στο Νεπάλ, στο Κυργιστάν και στην Κίνα, ενώ από την Ωκεανία στη Νέα Ζηλανδία. Στον ευρωπαϊκό χώρο οι στρατιωτικοί δικαστές έχουν την ιδιότητα του αξιωματικού στη Λευκορωσία, στην Κροατία, στη Σλοβακία, στην Ελβετία, στην Ουκρανία, στη Ρουμανία και στην Ιρλανδία, όπου θα πρέπει να επισημανθεί ότι μετά το 2007 αυτοί απολαμβάνουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας ανάλογης με εκείνης των μη ένστολων συναδέλφων τους και διορίζονται από τον Judge Advocate General (κατ' ημέτερη αντιστοιχία τον προϊστάμενο Νομικό Σύμβουλο του Κράτους)¹⁰. Κατά κανόνα, η ιδιότητα του αξιωματικού στο πρόσωπο των στρατιωτικών δικαστών συνεπάγεται και υπαγωγή τους στο υπουργείο εθνικής άμυνας και κατ' επέκταση εμπλοκή της στρατιωτικής ιεραρχίας αφενός στη διαδικασία επιλογής τους και αφετέρου στα θέματα που αφορούν την εξέλιξή τους.

Ο αριθμός των χωρών στις οποίες οι στρατιωτικοί δικαστές δεν ανήκουν στις ένοπλες δυνάμεις αυξάνεται σταθερά. Στις περιπτώσεις αυτές η επάνδρωση του σώματος της στρατιωτικής δικαιοσύνης γίνεται –κατά κανόνα και με μικρές παραλλαγές– από αποφοίτους νομικής, που έχουν εργαστεί ως δικηγόροι ή νομικοί σύμβουλοι. Σε μερικές χώρες αυτοί φέρουν στολή ως διακριτικό της ειδικότητας και όχι της ιδιότητάς τους. Ειδικότερα, στη Ρωσία από την 23^η Ιουνίου του 1999 οι στρατιωτικοί δικαστές, αφού παραιτήθηκαν από τις ένοπλες δυνάμεις και με τον τρόπο αυτόν ανεξαρτητοποιήθηκαν από το υπουργείο εθνικής άμυνας, διατήρησαν τη θέση τους ως πολίτες δικαστές, υπαγόμενοι στο Ανώτατο Δικαστήριο. Κάτι

¹⁰ Open society institute network: Military justice and human rights – An urgent need to complete reforms, σελ. 2, Handbook on human rights and fundamental freedoms of armed forces personnel, ό.π., σελ. 227, A. Kaya, Turkish military jurisdiction system, σελ. 5 επ., Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 179, 207, Π. Κρεμμυδιώτη, Η τάση ενσωματώσεως του αντικείμενου της στρατιωτικής δικαιοσύνης στην κοινή δικαιοσύνη, ό.π., σελ. 891, <http://www.mod.gov.rw/?MILITARY-JUSTICE-SYSTEM>, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/48a928150.pdf>, http://www.photius.com/countries/ecuador/national_security/ecuador_national_security_military_justice.html, <http://www.nzdf.mil.nz/news/publications/one-force/2/military-justice-system.htm>

ανάλογο ισχύει στην Αυστραλία, μετά το νομοθετικό πλαίσιο της 1^{ης} Οκτωβρίου του 2007, όπως επίσης στη Δανία, στον Καναδά και στη Βουλγαρία, όπου οι απολαμβάνοντες πλήρους ανεξαρτησίας στρατιωτικοί δικαστές φορούν στολή κατά την εργασία τους, ενώ, όταν μετέχουν της συνθέσεως των δικαστηρίων, τήβεννο. Στη Μεγάλη Βρετανία, εξαιρουμένων των μετεχόντων στα πειθαρχικά δικαστήρια, δεν υπάρχουν στρατιωτικοί δικαστές από το 1947 και έκτοτε στα στρατιωτικά δικαστήρια μετέχουν πολίτες δικαστές, οι οποίοι διορίζονται τύποις από τη Βασίλισσα και ουσία από το υπουργείο δικαιοσύνης. Επίσης, πολίτες δικαστές σε στρατιωτικά δικαστήρια απαντώνται στην Ουγγαρία, στο Αζερμπαϊτζάν, στη Λετονία, στην Εσθονία, στην Τσεχία, στη Νορβηγία, στην Ελβετία, στη Νότια Κορέα και στην Πολωνία. Τα στρατιωτικά δικαστήρια στην Αυστρία, στην Ισπανία και στη Γαλλία δεν υφίστανται σε καιρό ειρήνης, αλλά ενεργοποιούνται μόνο σε καιρό πολέμου. Ειδικότερα στη σύνθεση των Γαλλικών δικαστηρίων μετέχουν αξιωματικοί και πολίτες δικαστές. Τέλος, στη Γερμανία, οι πολίτες δικαστές που εκδικάζουν στρατιωτικές υποθέσεις, στα μεν πειθαρχικά δικαστήρια ορίζονται από το υπουργείο εθνικής άμυνας, στο δε τμήμα στρατιωτικών υποθέσεων των κατ' έφεση επιλαμβανομένων κοινών ποινικών δικαστηρίων ορίζονται από το υπουργείο δικαιοσύνης¹¹.

Αναφερόμενοι ειδικότερα στους στρατιωτικούς εισαγγελείς, παρατηρούμε ότι αυτοί στην Ουγγαρία, αν και ένστολοι, δεν ανήκουν στις ένοπλες δυνάμεις, αλλά υπάγονται στο Γενικό Στρατιωτικό Εισαγγελέα, ο οποίος λογοδοτεί ενώπιον του κοινοβουλίου. Επίσης, στην Τουρκία, όπου διατηρούν τη στρατιωτική ιδιότητα, έχουν συνταγματικώς κατοχυρωμένη την ανεξαρτησία τους, ενώ στην Εσθονία, πολίτες όντες, ορίζονται από το υπουργείο εθνικής άμυνας. Στην Τυνησία από την 13^η Ιουνίου του 2000 ορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αλλά εποπτεύονται από το υπουργείο εθνικής άμυνας. Τέλος, στη Ρωσία απολαμβάνουν πλήρους ανεξαρτησίας, σύμφωνα με ειδικό νόμο της 17^{ης} Ιανουαρίου του 1992¹².

IV. Βαθμοί δικαιοδοσίας και δομή στρατιωτικών ποινικών δικαστηρίων

Σε παγκόσμιο επίπεδο, στο χώρο απονομής της στρατιωτικής ποινικής δικαιοσύνης απαντώνται σημαντικές διαφοροποιήσεις στα θέματα της δομής των στρατιωτικών ποινικών δικαστηρίων και των βαθμών δικαιοδοσίας. Επιχειρώντας, κατά το δυνατόν, να προβούμε σε γενικές διαπιστώσεις, με δεδομένες τις υπάρχουσες επιμέρους αποκλίσεις, διαπιστώνουμε ότι πιο συνήθης είναι η πρόβλεψη τριών βαθμών δικαιοδοσίας. Μεταξύ των χωρών που έχουν υιοθετήσει το εν λόγω σύστημα συναντάμε το Αζερμπαϊτζάν, τη Γερμανία και τη Ρωσία, όπου τα επιλαμβανόμενα των στρατιωτικών ποινικών υποθέσεων δικαστήρια δεν είναι στρατιωτικά. Κατόπιν της συνταγματικής αναθεωρήσεως του 2002 που έλαβε χώρα στο Κονγκό, όχι μόνο οι αποφάσεις των πρωτοβαθμίων στρατιωτικών δικαστηρίων υπόκεινται σε έφεση ενώπιον των κοινών ποινικών εφετείων, αλλά και οι στρατιωτικοί δικαστές επιθεωρούνται από ειδική επιτροπή του υπουργείου δικαιοσύνης. Επίσης, το καθεστώς των τριών βαθμών δικαιοδοσίας ισχύει στη Ρουάντα, στη Βουλγαρία, στο Κυργιστάν, στην Ουρουγουάη, στην Τουρκία και στις Η.Π.Α.¹³.

¹¹ Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 134, 139 επ., 147 επ., 156, 184, 193, Handbook on human rights and fundamental freedoms of armed forces personnel, ό.π., σελ. 227-228, Π. Κρεμμυδιώτη, ό.π., σελ. 891, <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=189537>, <http://www.defence.gov.au/mjs/resources/AMC%20fact%20sheet.pdf>.

¹² Handbook on human rights and fundamental freedoms of armed forces personnel, ό.π., σελ. 228.

¹³ Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 141, 179, 183, Military justice and human rights – An urgent need to complete reforms A review by AfriMAP and The Open Society Initiative for Southern Africa, σελ. 2, A. Kaya, ό.π., σελ. 4, http://www.defence.gov.au/mjs/docs/MJI_GOVERNMENT_RESPONSE_4oct052.pdf,

Υπάρχουν όμως και συστήματα δύο βαθμών δικαιοδοσίας, που δεν προβλέπουν δικαίωμα αντίστοιχο της αναιρέσεως. Στο Πακιστάν, στο οποίο σημειώτεον ότι οι ένοπλες δυνάμεις αριθμητικώς είναι οι έβδομες στον κόσμο, η δικαιοδοσία εξαντλείται στο εφετείο, όπως και στο Ελ Σαλβαδόρ. Στο δε τελευταίο κράτος, παρά την ύπαρξη ασφαλιστικής δικλείδας, ειδικότερα κατά τη δεκαετία του 1980-1990 ατόνησε στην πράξη ακόμα και ο δεύτερος βαθμός δικαιοδοσίας. Πιο συγκεκριμένα, οι μεν αποφάσεις των στρατιωτικών δικαστηρίων που αφορούσαν την τέλεση στρατιωτικών εγκλημάτων εφεσιβάλλοντο ενώπιον του ανωτάτου στρατιωτικού διοικητού, οι δε αφορώσες εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, ενώπιον των κοινών ποινικών εφετείων. Παρά ταύτα, υπό το καθεστώς εκφοβισμού και λόγω της ευρύτερης ελλιπούς συνεργασίας στρατιωτικών και πολιτικών αρχών, η δυνατότητα αυτή παρέμενε στην πράξη ανεφάρμοστη. Τέλος, υπάρχουν και χώρες, όπως η Ιορδανία, όπου μέχρι τα τέλη της περασμένης δεκαετίας δεν υφίστατο καν δικαίωμα εφέσεως στις αποφάσεις των στρατιωτικών δικαστηρίων¹⁴.

Αναφορικά με τη δομή των πρωτοβαθμίων στρατιωτικών δικαστηρίων, παρατηρούμε ότι μεταξύ των κρατών που προβλέπονται τέτοια μονομελούς συνθέσεως απαντώνται η Βουλγαρία, η Τουρκία, η Συρία, το Αζερμπαϊτζάν και η Αυστραλία. Στη Ρουάντα, όμως, στη Νότια Κορέα, στη Γερμανία, στην Πολωνία, στον Καναδά και στο Νεπάλ τα πρωτοβάθμια στρατιωτικά δικαστήρια συνεδριάζουν κατ' ελάχιστο με τριμελή σύνθεση¹⁵.

Πέραν των γενικών διαπιστώσεων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες επιμέρους πτυχές της εν λόγω δομής ή των περί δικαίου αντιλήψεων που συναντάμε στα διάφορα δικαιοδικά συστήματα, μερικές από τις οποίες παρατίθενται ακολούθως: Τα πρωτοβάθμια στρατιωτικά δικαστήρια του Λαϊκού Κινεζικού Απελευθερωτικού Στρατού χωρίζονται σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο ανήκουν τα ονομαζόμενα «Θεμελιώδη» (Grassroots), τα οποία ιδρύονται κατά περίπτωση σε τμήματα του στόλου του πολεμικού ναυτικού και σε επαρχιακές μονάδες επιπέδου κατωτέρου της μεραρχίας, στο δεύτερο εκείνα των κορυφαίων σχηματισμών του ναυτικού και της αεροπορίας, ενώ, τέλος, στο τρίτο τα σχετιζόμενα με το στρατό ξηράς. Ειδικότερα, τα τελευταία, αποτελούνται από ποινικό και αστικό τμήμα, αλλά και ένα ευρύτερο με εποπτικό-διοικητικό χαρακτήρα. Στις Η.Π.Α. τα πρωτοβάθμια στρατιωτικά δικαστήρια διαιρούνται, επίσης, σε τρεις κατηγορίες: Στα Πειθαρχικά, που θα εξετασθούν ειδικότερα κατωτέρω, τα οποία λειτουργούν σε επίπεδο τάγματος και επιλαμβάνονται ήσσονος σημασίας αδικημάτων, στα Ειδικά, τα οποία εκδικάζουν με προεδρεύοντα στρατιωτικό δικαστή σοβαρότερα αδικήματα σε επίπεδο ταξιαρχίας, και στα λειτουργούντα σε επίπεδο μεραρχίας Γενικά, στα οποία υπάγονται τα βαρύτερα αδικήματα¹⁶. Στη Ρωσία, πέραν των εκατόν δέκα εννέα πρωτοβαθμίων στρατιωτικών δικαστηρίων, υφίστανται και άλλα δώδεκα, από τα οποία τα τρία που ανήκουν στο πολεμικό ναυτικό εκδικάζουν και σε δεύτερο βαθμό, ως «ενδιάμεσα» των πρωτοβαθμίων και των καθεαυτο εφετείων, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών περί την απονομή δικαιοσύνης που επιβάλλει η τέλεση αδικημάτων εν πλω, ιδίως κατά τη διάρκεια μακροχρόνιων αποστολών. Στα

http://en.wikipedia.org/wiki/Uniform_Code_of_Military_Justice,
<HTTP://WWW.MOD.GOV.RW/?MILITARY-JUSTICE-SYSTEM>,
http://www.photius.com/countries/uruguay/national_security/uruguay_national_security_military_justice.html

¹⁴

http://www.photius.com/countries/pakistan/national_security/pakistan_national_security_military_justice.html, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-4314.html>,
http://www.photius.com/countries/jordan/national_security/jordan_national_security_martial_law_courts.html

¹⁵

Π. Κρεμμυδιώτη, ό.π., σελ. 890,
http://germanculture.com.ua/library/facts/bl_mil_justice.htm,
http://www.photius.com/countries/nepal/national_security/nepal_national_security_military_justice_ne~10155.html, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13584.html>

¹⁶ Criminal expo 1997, 3rd international military criminal law conference, σελ. 89 επ.

Τουρκικά πρωτοβάθμια στρατιωτικά δικαστήρια ως προϊστάμενος τοποθετείται ο αρχαιότερος των υπηρετούντων, ο οποίος ενδέχεται να μην ανήκει στο σώμα των στρατιωτικών δικαστών, πλην όμως κατά τις συνεδριάσεις των δικαστηρίων προεδρεύει ο αρχαιότερος στρατιωτικός δικαστής. Τέλος, στις προτάσεις για τη βελτίωση του συστήματος απονομής της στρατιωτικής δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν, περιελήφθη η συμμετοχή ως εισαγγελέα στο εφετείο του ήδη εκτελέσαντος τα αυτά καθήκοντα στο πρωτοβάθμιο, με την αιτιολογία ότι είναι γνώστης της συγκεκριμένης υποθέσεως¹⁷.

V. Τα Πειθαρχικά στρατιωτικά δικαστήρια

Τα Πειθαρχικά στρατιωτικά δικαστήρια (Summary - Disciplinary courts) είναι πρωτοβάθμια δικαστήρια, στην αρμοδιότητα των οποίων υπάγονται οι ελαφρύτερα τιμωρούμενες πράξεις που στρέφονται κατά της στρατιωτικής πειθαρχίας. Η επιβολή και διατήρηση της πειθαρχίας είναι μια διαδικασία στενά συνδεδεμένη με τη στρατιωτική ιεραρχία. Οι ένοπλες δυνάμεις των διαφόρων κρατών αντιμετωπίζουν τα περισσότερα ήσσονος σημασίας πειθαρχικά ζητήματα του προσωπικού τους σε επίπεδο διοικητού. Πλην όμως, προκειμένου να κριθούν επιτυχώς θέματα σχετιζόμενα με τη στρατιωτική ετοιμότητα και το ηθικό του στρατεύματος, σε αρκετές χώρες έχουν ιδρυθεί Πειθαρχικά στρατιωτικά δικαστήρια, μη έχοντα σχέση με εκείνα της κοινής δικαιοσύνης. Υπό κανονικές συνθήκες, αυτά τα δικαστήρια επιλαμβάνονται ζητημάτων τα οποία δεν περιλαμβάνονται στον ποινικό ή στο στρατιωτικό ποινικό κώδικα, αλλά εμπίπτουν στον κανονισμό πειθαρχίας.

Επί του προκειμένου, το θέμα του πειθαρχικού ελέγχου εμφανίζεται με δύο κρατούσες μορφές: Η πιο κοινή είναι εκείνη κατά την οποία υφίσταται διαφορετική αντιμετώπιση των πειθαρχικών από τα ποινικά ζητήματα. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να έχει το σημαντικό πλεονέκτημα της παροχής στους στρατιωτικούς, αναφορικά με τα ποινικά τους ζητήματα, των ίδιων εγγυήσεων με εκείνες των πολιτών κατηγορουμένων στα κοινά ποινικά δικαστήρια. Εν προκειμένω, βεβαίως, τίθεται το δίλημμα της επιλογής του στρατιωτικού πειθαρχικού ή στρατιωτικού ποινικού δικαστηρίου, ενώπιον του οποίου θα υπαχθεί μία παράβαση του ευρύτερου καθήκοντος πειθαρχίας. Μειονέκτημα αυτής της μορφής είναι ότι πιθανώς στον δρόμο μιας υπό κρίση συμπεριφοράς μπορεί να επιβληθεί αθροιστικά ποινική και πειθαρχική ποινή για την ίδια πράξη, η οποία ενδεχομένως θα αποβεί δυσανάλογη της συμπεριφοράς του¹⁸. Η έτερη μορφή παρέχει στα στρατιωτικά δικαστήρια τη δυνατότητα να εκδικάζουν όχι μόνο τα κατεξοχήν ποινικά, αλλά και τα ουσιαστικά πειθαρχικά αδικήματα των στρατιωτικών, τα οποία έχουν συμπεριληφθεί στη νομοθεσία περί ενόπλων δυνάμεων¹⁹. Με το σύστημα αυτό, που ενδεχομένως τονίζει τις όποιες υπάρχουσες αδυναμίες της στρατιωτικής σε σχέση με την κοινή ποινική δικαιοσύνη, ελαχιστοποιείται η πιθανότητα επιβολής διπλού ελέγχου της ίδιας πράξεως.

Μεταξύ των χωρών, στις οποίες υφίστανται Πειθαρχικά στρατιωτικά δικαστήρια διακρίνουμε τις Η.Π.Α., τη Γερμανία, τη Μεγάλη Βρετανία, τον Καναδά, την Ιρλανδία, την Ισπανία, το Βέλγιο, την Τουρκία, τη Νορβηγία, την Αυστραλία, το Πακιστάν, το Εκουαδόρ, τη Συρία, την Ινδία και το Νεπάλ. Ειδικότερα, στη Συρία και στο Νεπάλ η σύνθεση είναι μονομελής, ενώ στην Τουρκία και στο Εκουαδόρ τριμελής. Συνήθως τα Πειθαρχικά στρατιωτικά δικαστήρια εδρεύουν σε μεγάλους σχηματισμούς, αν και δεν είναι μικρός ο αριθμός των χωρών, στις οποίες

¹⁷ Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 134, 166, 176 και 207.

¹⁸ Βλέπε σχετικά τη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 7 της συμβάσεως για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.

¹⁹ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Μεγάλης Βρετανίας, όπου από το 2006 ισχύει σχετικός νόμος ο οποίος, μεταξύ άλλων, κωδικοποίησε το σύνολο των συμπεριφορών που στρέφεται κατά της πειθαρχίας (Armed Forces Act).

συγκροτούνται από το διοικητή της μονάδας σε ad hoc περιπτώσεις. Στη Μεγάλη Βρετανία, επιτρέπεται η εκπροσώπηση του κατηγορουμένου από συνήγορο, ενώ στις Η.Π.Α. ο δράστης έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί την εκδίκαση της υποθέσεώς του από ένα τέτοιο δικαστήριο²⁰.

Το ζήτημα της αναγκαιότητας της υπάρξεως Πειθαρχικών στρατιωτικών δικαστηρίων συνέχεται αμέσως με την ευρύτητα της ποινικοποίησης των αντιπειθαρχικών συμπεριφορών των στρατιωτικών. Είναι δεδομένο ότι στην πλειονότητα των χωρών οι ένοπλες δυνάμεις τείνουν να γίνουν ή έχουν ήδη γίνει πλήρως επαγγελματικές. Κατόπιν αυτού, η σκοπιμότητα της ποινικοποίησης, υπό τη μορφή στρατιωτικών αδικημάτων, συμπεριφορών των μελών τους που ανάγονται αποκλειστικά σε παραβάσεις πειθαρχικών κανόνων σχετιζόμενων με την τέλεση των στενώς θεωρουμένων επαγγελματικών τους καθηκόντων, ίσως απαιτεί επανεκτίμηση. Έχοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία των περιλαμβανομένων στους στρατιωτικούς ποινικούς κώδικες αμιγώς στρατιωτικών εγκλημάτων αφορά το έννομο αγαθό της πειθαρχίας, είναι εύλογο να αναρωτηθεί κανείς τη σκοπιμότητα του να τιμωρούνται ποινικώς έστω και οι σοβαρές αντιπειθαρχικές συμπεριφορές των στρατιωτικών, ενόψει του ότι κατά κανόνα αυτές προσβάλλουν ένα έννομο αγαθό, το οποίο εκ πρώτης όψεως δεν φαίνεται να χρήζει ευρύτερης κοινωνικής προστασίας, ως αφορών αποκλειστικά το χώρο των ενόπλων δυνάμεων. Ο συναφής προβληματισμός μπορεί να εκταθεί και στο ερώτημα του ποια είναι η αποτελεσματικότερη τιμωρία ενός επαγγελματία στρατιωτικού, η οποία θα τον υποχρεώσει να συμμορφωθεί με τον ακρογωνιαίο για τη λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων λίθο της πειθαρχίας: μία ποινική καταδίκη, η οποία θα συνοδεύεται κατά πάσα πιθανότητα από ανασταλτικό αποτέλεσμα, ή μία πειθαρχική, που ενδεχομένως θα συνεπάγεται μια κύρωση όπως της στερήσεως μηνιαίων αποδοχών; Φυσικά και στις δύο προεκτεθείσες απόψεις υπάρχουν ερείσματα όχι μόνο νομικά, αλλά και κοινωνικά, τα οποία δεν επιδέχονται μία και μοναδική ερμηνεία, καθόσον εξαρτώνται από τις ιδιαίτερες επικρατούσες σε κάθε χώρα συνθήκες. Πλην όμως, ορθώς υφίσταται ένας γενικός και εύλογος προβληματισμός που αφορά τα επιπρόσθετα προβλήματα που ανακύπτουν κατά τον εναρμονισμό των πειθαρχικών στρατιωτικών δικαστηρίων με τα κοινά ποινικά, σε σχέση με την ήδη θετική διαμορφωθείσα εκσυγχρονιστική τάση των στρατιωτικών ποινικών δικαστηρίων. Άλλωστε, είναι σχεδόν πάγια η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την παραβίαση του δικαιώματος στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, στις περιπτώσεις που ο διοικητής του κατηγορουμένου ορίζει τους δικαστές, τον εισαγγελέα ή το συνήγορο²¹. Επί του προκειμένου η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει

²⁰ Army military courts guide, No 64207, 2002, σελ. 6 επ., Criminal expo 1997, 3rd international military criminal law conference, σελ. 89, Handbook on human rights and fundamental freedoms of armed forces personnel, 2008, σελ. 220, Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 209 επ. και 156, A. Kaya, ό.π., σελ. 6 επ.,

http://www.defence.gov.au/mjs/docs/MJI_GOVERNMENT_RESPONSE_4oct052.pdf,
http://www.photius.com/countries/nepal/national_security/nepal_national_security_military_justice_ne~10155.html,

http://www.photius.com/countries/india/national_security/india_national_security_military_justice.html,
http://www.photius.com/countries/pakistan/national_security/pakistan_national_security_military_justice.html,
<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13584.html>,

http://www.photius.com/countries/ecuador/national_security/ecuador_national_security_military_justice.html,
<http://www.military.ie/dfhq/pubrel/addresses/minister/minister26sep07.pdf>,
http://germanculture.com.ua/library/facts/bl_mil_justice.htm.

²¹ Βλέπε ενδεικτικά τις ακόλουθες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, οι οποίες ελήφθησαν από την επίσημη διαδικτυακή διεύθυνση του ΕΔΔΑ www.echr.coe.int και παρατίθενται με την καταχωρηθείσα λατινική αναγραφή των ονομάτων των διαδίκων, προκειμένου να καθίσταται ευχερέστερος ο εντοπισμός τους: *Ocalan v. Turkey* (46221/99), απόφαση της 12/3/2003, *Findlay v. United Kingdom*, απόφαση της 21/1/1997, *Ciraklar v. Turkey* (70/1997/854/1061), απόφαση της 28/10/1998, *Sahiner v. Turkey* (29279/95), απόφαση

καταδείξει ότι στην έννοια του «δικαστηρίου» που περιλαμβάνεται στη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 της συμβάσεως για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών δεν περιλαμβάνονται μόνο τα κλασικά δικαιοδοτικά όργανα, τα οποία είναι ενταγμένα στην τακτική δικαστηριακή διάρθρωση, αλλά και τα συσταθέντα προς εξέταση ιδιαίτερων ζητημάτων²².

Συνεπώς, ανεξαρτήτως της επιλογής της διατηρήσεως ή της ιδρύσεως Πειθαρχικών στρατιωτικών δικαστηρίων, μόνο ασφαλές κριτήριο θα πρέπει να αποτελεί ο εναρμονισμός των διαδικασιών ενώπιον αυτών και η διασφάλιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου σύμφωνα με τις επιταγές των σχετικών διεθνών συνθηκών.

VI. Η αρμοδιότητα επί: α) ιδιωτών και β) επί συμμετοχής στρατιωτικών και ιδιωτών

Σημαντικό κριτήριο για την έμπρακτη συμμόρφωση των στρατιωτικών δικαστηρίων με τις σύγχρονες επιταγές για μια δίκαιη δίκη ανέκαθεν θεωρείτο εκείνο της αρμοδιότητας αυτών επί ιδιωτών, αλλά και επί πράξεων τις οποίες τέλεσαν από κοινού στρατιωτικοί και πολίτες. Η μέχρι προ τινος διαμορφωθείσα δυναμική ήταν αυτή της μη υπαγωγής ιδιωτών για οποιονδήποτε λόγο στην αρμοδιότητα των στρατιωτικών δικαστηρίων. Προσφάτως, όμως, αναπτύχθηκε έντονη επιχειρηματολογία υπέρ της κατ' εξαίρεση υπαγωγής αυτών στα εν λόγω δικαστήρια, σε περιπτώσεις που η πράξη τελείται σε αποστολή εκτός συνόρων ή κοντά στο πεδίο της μάχης, όπου τα κοινά ποινικά δικαστήρια δεν είναι εκ των πραγμάτων σε θέση να επιληφθούν αποτελεσματικά²³.

Καταγράφοντας τις επικρατούσες επί του προκειμένου τάσεις, παρατηρούμε ότι, δεδομένης της ευρείας διαδόσεως της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, οι χώρες που διαθέτουν νομοθετικό πλαίσιο υπαγωγής ιδιωτών στην αρμοδιότητα των στρατιωτικών δικαστηρίων επικαλούνται, πλέον, ρητώς τους λόγους που υπαγορεύουν μια τέτοια ανάγκη. Συνήθως οι λόγοι ανάγονται σε θέματα υψίστης κρατικής ασφαλείας ή σε συγκεκριμένα πολιτικά εγκλήματα, τα οποία, σπανίως όμως προσδιορίζονται επαρκώς. Μεταξύ των χωρών αυτών, πλην των Η.Π.Α. για τις οποίες ήδη έχει γίνει λόγος, διακρίνουμε την Αίγυπτο, την Ελβετία, τη Συρία, τη Χιλή και την Ουρουγουάη, στην οποία η κατάσταση τείνει σταθερά προς εξομάλυνση. Ειδικότερα, στο Μεξικό γίνεται συντονισμένη προσπάθεια από το Ανώτατο Δικαστήριο με επίκληση συνταγματικών διατάξεων, προκειμένου να ατονίσει στην πράξη η σχετική αρμοδιότητα των στρατιωτικών δικαστηρίων, πλην όμως το ζήτημα αυτό εμφανίζεται αρκετά περίπλοκο²⁴.

Στον αντίποδα, υπάρχουν οι χώρες, στις οποίες η απαγόρευση της υπαγωγής ιδιωτών στα στρατιωτικά δικαστήρια είναι απόλυτη. Αυτό ισχύει στην

25/9/2001, οριστική την 25/12/2001. Μοναδική διαφοροποίηση έγινε στην υπόθεση *Tsaridi et Bellou v. Greece* (74927/01), συνεδρίαση της 18^{ης} Μαρτίου 2004.

²² *I. Σαρμά*, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού δικαστηρίου δικαιωμάτων του ανθρώπου και της επιτροπής, 1998, σελ. 205.

²³ *D. Stigall*, ό.π., σελ. 4 και ιδίως *J. Bialke*, *Al-Queda & Taliban: Unlawful combatant detainees, unlawful belligerency and the international laws of armed conflict*, 55 *A.F.L. Review* 1, 70, <http://vzmarshall.wordpress.com/2007/02/21/civilian-courts-vs-military-courts-in-the-democratic-state>

²⁴ Human Rights Watch: *Uniform impunity – Mexico's misuse of military justice to prosecute abuses in counternarcotics and public security operations*, 2009, σελ. 14, <http://www.amnestyusa.org/document.php?lang=e&id=ENGMDE120222007>, <http://www.answers.com/topic/military-justice-military-courts>, <http://www.icj.org/IMG/CHILE.pdf>, http://www.photius.com/countries/uruguay/national_security/uruguay_national_security_military_justice.html

Ιταλία, στην Ισπανία, στην Αυστρία και στο Κονγκό²⁵. Υπάρχουν όμως κράτη που έχουν υιοθετήσει μια ενδιάμεση λύση, ήτοι αυτήν της υπαγωγής όχι όλων ανεξαιρέτως των ιδιωτών, αλλά μόνο των εργαζομένων στις ένοπλες δυνάμεις. Ανάμεσα σε αυτές ανήκουν η Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο, η Τυνησία και η Τουρκία, όπου είναι ειδικώς καθορισμένα τα σχετικά εγκλήματα. Ειδικότερα, στα Κινεζικά στρατιωτικά δικαστήρια υπάγονται και οι πολίτες που ανήκουν στην εφεδρεία, εφόσον τελούν την αξιόποινη πράξη κατά το στάδιο της εκπαίδευσής τους, αλλά και οι απόστρατοι. Τα δε αμέσως ανωτέρω αφορώντα τους εφέδρους ισχύουν και στη Ρωσία²⁶.

Στην περίπτωση που την αξιόποινη πράξη τελέσουν από κοινού στρατιωτικοί και ιδιώτες, επιλαμβάνονται τα στρατιωτικά δικαστήρια στην Πολωνία, στη Ρουμανία, στη Βουλγαρία, στην Ελβετία, στον Καναδά και στη Βραζιλία. Το ίδιο ισχύει και στο Κυργιστάν, με την επιφύλαξη ότι ο πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου έχει τη δυνατότητα να εισάγει την υπόθεση στα κοινά ποινικά δικαστήρια. Στη δε Τυνησία η σχετική αρμοδιότητα των στρατιωτικών δικαστηρίων καθορίζεται αφενός από το εάν η πράξη έχει τελεστεί εντός στρατοπέδου και αφετέρου από τη φύση του υπό κρίση εγκλήματος ως στρατιωτικού²⁷.

VII. Επίμετρο

Σε μια εποχή που αναζητείται επισταμένως η παροχή αποτελεσματικής προστασίας, ενόψει της προσμείξεως στρατιωτικών και μη απειλών, εμφανίζεται αύξουσα η προς τούτο συνεργασία στρατιωτικών και πολιτικών αρχών και κατά συνέπεια η στρατιωτική δικαιοσύνη μοιάζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις η επέκταση του ασύμμετρου πολέμου και η αντιμετώπιση αντιπάλων, οι οποίοι εσκεμμένα δεν εφαρμόζουν τις διατάξεις περί ανθρωπιστικού δικαίου. Η εμπλοκή σε πόλεμο, αλλά και η συμμετοχή των ενόπλων δυνάμεων τόσο σε ειρηνευτικές αποστολές όσο και σε περιφρουρήσεις από τρομοκρατικές απειλές, απαιτεί ένα ευέλικτο και άμεσα προσαρμοζόμενο στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες σύστημα ελέγχου της πειθαρχίας και απονομής της στρατιωτικής δικαιοσύνης, το οποίο θα πρέπει να είναι πλήρως ενταγμένο στο ευρύτερο δικαστικό πλαίσιο μιας χώρας, ανεξαρτήτως της ειδικότερης μορφής που μπορεί να προσλάβει.

Εν προκειμένω, ως ζήτημα υψίστης σημασίας πρέπει να θεωρείται η εξασφάλιση των εχεγγύων στους στρατιωτικούς δικαστές και στα στρατιωτικά δικαστήρια για την ορθή απονομή δικαιοσύνης, κατ' ανάλογο τρόπο με των κοινών ποινικών δικαστηρίων. Είναι επιβεβλημένο, λοιπόν, να κατοχυρωθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα των υποκειμένων στη δικαιοδοσία της στρατιωτικής δικαιοσύνης κατηγορουμένων, ούτως ώστε αυτοί να απολαμβάνουν τα αντίστοιχα, αλλά και τις εγγυήσεις για μια δίκαιη δίκη, τα οποία ισχύουν για τους υπαγόμενους στα κοινά ποινικά δικαστήρια πολίτες. Η διαπίστωση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία ιδίως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα στρατιωτικά δικαστήρια επιλαμβάνονται και αδικημάτων του κοινού ποινικού κώδικα, τα οποία τέλεσαν στρατιωτικοί. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ουσιαστικά και δικονομικά δικαιώματα και τις εγγυήσεις του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου, της δυνατότητας ελεύθερης και ανεμπόδιστης πρόσβασης σε συνήγορο της επιλογής του και της επιβολής

²⁵ <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=189537>, Military justice and human rights – An urgent need to complete reforms A review by AfriMAP and The Open Society Initiative for Southern Africa, σελ. 2.

²⁶ International Commission of Jurists, Submission to the Human Rights Committee regarding the consideration of the 5th State Report submitted by the Republic of Tunisia, σελ. 3, Α. *Kaya*, Turkish military jurisdiction system, σελ. 5, Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 135, 176.
<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13584.html>,

²⁷ Π. *Κρεμμυδιώτη*, ό.π., σελ. 890, Symposium for the 95th anniversary of the military high court of appeals, ό.π., σελ. 188.

προσωρινής κρατήσεως μόνο σε περίπτωση συνδρομής αυστηρά καθορισμένων προϋποθέσεων.

Αν και είναι δύσκολο να διατυπωθούν κοινώς αποδεκτά κριτήρια για το σύνολο των κρατών, υπάρχουν μερικοί παράγοντες που δύνανται να θεωρηθούν ως προαπαιτούμενοι για την αποτελεσματική εναρμόνιση των στρατιωτικών δικαστηρίων με τις διεθνείς επιταγές. Οι δύο γενικές κατευθύνσεις αξιολογήσεως ενός συστήματος στρατιωτικής δικαιοσύνης, που προκύπτουν από τις κατά καιρούς εκθέσεις της αρμόδιας για τα ανθρώπινα δικαιώματα επιτροπής ελέγχου του Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι αυτές της αμεροληψίας και της ανεξαρτησίας. Επιχειρώντας να εξειδικεύσουμε εν προκειμένω τους κατευθυντήριους αυτούς άξονες, μπορούμε να κάνουμε λόγο για: α) την ανεξαρτησία των στρατιωτικών δικαστηρίων από την ιεραρχία των ενόπλων δυνάμεων, β) την αναγκαία συνθήκη της επεκτάσεως της εν λόγω ανεξαρτησίας τόσο στις εισαγγελίες των στρατιωτικών δικαστηρίων, όσο και στα επιλαμβανόμενα του ανακριτικού έργου στρατιωτικά αστυνομικά όργανα, γ) την επιβάρυνση του προϋπολογισμού του υπουργείου δικαιοσύνης με τα οικονομικά θέματα των στρατιωτικών δικαστηρίων, δ) τη δυνατότητα επανακρίσεως των αποφάσεων των στρατιωτικών δικαστηρίων από τα κοινά ποινικά δικαστήρια, η οποία αποτελεί αναμφιβόλως αναγκαιότητα στις περιπτώσεις που το πρωτοβάθμιο δικαστήριο είναι Πειθαρχικό και ε) τις συνταγματικές εγγυήσεις για προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών της στρατιωτικής δικαιοσύνης και ειδικότερα το διορισμό τους από διαφανή διαδικασία επιτροπής εκτός της στρατιωτικής ιεραρχίας, την εξασφάλιση ισοβιότητας και την κατοχύρωση κατωτέρου επιπέδου αποδοχών.

Τα προαναφερθέντα και διαρκώς μεταβαλλόμενα διεθνώς νέα δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία τα μέλη των ενόπλων δυνάμεων είναι επαγγελματίες στρατιωτικοί, οι οποίοι ενίοτε ενεργούν εκτός συνόρων, ίσως επιτάσσουν τον επαναπροσδιορισμό της αναγκαιότητας υπάρξεως των πειθαρχικών ή ποινικών στρατιωτικών δικαστηρίων, τουλάχιστον σε καιρό ειρήνης. Η διαμορφωθείσα στο πρόσφατο παρελθόν τάση περί καταργήσεώς τους, δεδομένης της ανάγκης για ταχεία απονομή της δικαιοσύνης προκειμένου να διασφαλιστεί η πειθαρχία, μπορεί να επανεξετασθεί και να οδηγήσει σε εδραίωση αυτών, δεδομένου ότι δεν υφίσταται κανένα απολύτως ανυπέρβλητο εμπόδιο για τον πλήρη εναρμονισμό τους με τις διεθνείς επιταγές.

Οι πρόσφατες μεταβολές στον ευρύτερο χώρο της στρατιωτικής δικαιοσύνης που έλαβαν χώρα στη Νέα Ζηλανδία, στην Αυστραλία και στην Ιρλανδία αποδεικνύουν στην πράξη ότι πλέον η κατάργηση των στρατιωτικών δικαστηρίων δεν αποτελεί αυτοσκοπό, ούτε καν αναγκαίο μέσο για την ορθολογική απονομή της δικαιοσύνης. Η δε επίκληση της ευθυγραμμίσεως με τις διεθνείς επιταγές περί εξασφαλίσεως των ανωτέρω δικαιωμάτων και εγγυήσεων, που αφορούν αφενός τον προσαγόμενο ενώπιον των στρατιωτικών δικαστηρίων κατηγορούμενο και αφετέρου τη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, αποτελεί πλέον ρητώς εκφρασμένο κεντρικό σημείο των τετελεσμένων μεταρρυθμίσεων και όχι αποσπασματικό επιχείρημα, το οποίο προβάλλεται μόνο στις περιπτώσεις που τα διεθνή δεδομένα συμπίπτουν με το εσωτερικό δίκαιο. Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, η μορφή των στρατιωτικών δικαστηρίων ως πειθαρχικών ή ποινικών αποκτά πλέον δευτερεύουσα σημασία, με κύριο άξονα των επερχομένων μεταβολών την ευθυγράμμισή τους με τις επιταγές των διεθνών συνθηκών και τη νομολογία του ΕΔΔΑ.